Щербина В.М.

Педагогіка Монтессорі як технологія самонавчання дітей. Деякі аспекти застосування методу Монтессорі у початковій школі НУШ.

Педагогіка Монтессорі – це технологія самонавчання дітей у спеціально підготовленому навчально-ігровому середовища через власний досвід і відкриття. Її застосування потребує виконання трьох основних речей:

1) створення спеціально підготовленого **навчального середовища для самонавчання** з урахуванням віку дітей, їх індивідуальних психо-фізіологічних характеристик, потреб у навчанні і розвитку, в тому числі когнітивних функцій. Забезпечується спеціально підготовленим педагогом. Частиною середовища є специфічні класичні **Монтессорі-матеріали** (спеціальні іграшки для опанування понять, розуміння явищ, закономірностей, пропорцій тощо). Рештою є матеріали, розроблені Монтессорі-педагогом для реалізації потреб розвитку і навчання конкретних дітей, які зараз навчаються у класі. Оскільки розвиток дітей не є однаковим і не стоїть на місці, навчально-ігрове середовище різних класів Монтессорі ніколи не буде однаковим, і навіть в одному й тому ж класі через тиждень-два ви не побачите статично однакових матеріалів та «іграшок», адже клас адаптується під потреби дітей і забезпечує їм можливість самонавчання, а Монтессорі педагог – це той, хто відповідає передусім за тим, щоб усе, що знаходиться на поличках, було актуальним, структурованим, відповідало потребам розвитку і навчання. При цьому завжди для успішності і задоволення дітей під час навчання використовується зона їхнього інтересу. Наприклад, рахунок до 10 одна дитина буде із радістю опановувати, рахуючи метеликів, дізнаючись одночасно про їх види, назви, місце проживання, харчування тощо; тоді як інша дитина може обрати рахувальний матеріал про сонечок або бджілок.

2) **Монтессорі-педагог** керує конкретним класом, проходить спеціальну підготовку, володіє базовими та/або специфічними знаннями у сфері

нейропсихології дитячого віку, вміє спостерігати за дітьми, їхнім опануванням підготовленого середовища, надає презентації, вчить «грати» зі специфічними Монтессорі-матеріалами, розробляє індивідуальні маршрути-траєкторії опанування концепцій та навичок, потрібних відповідно до віку та потреб у розвитку, інтересу дітей, направляє освітній процес, заохочує таланти, використовує позитивні техніки виховання тощо.

3) Забезпечення **різновіковості** Монтессорі-класу, який уособлює мікросуспільство, де діти вчаться взаємодіяти з людьми різного віку та характерів, знаходити компроміси, долати складні соціальні ситуації. Так, на думку автора, забезпечується ефективний соціальний та емоційний розвиток дітей.

Поверхнє ознайомлення з працями Марії Монтессорі часто викарбовує у людини наступні хибні базові думки, як це працює. Наприклад, серед постулатів методу, вирваних з контексту, є «діти самі, на власний розсуд, обирають чим займатися, як і скільки», змістовно перекручуючи самостійність, адже з уваги пересічної людини «випадає», що все, що знаходиться у класі для САМОнавчання дітей **дуже ретельно підібрано** педагогом, **відповідає потребам у розвитку і навчанні конкретних дітей**, які зараз навчаються у класі, а сам Монтессорі-педагог уважно спостерігає за дітьми, які самонавчаються, визначаючи найближчу зону розвитку, і потім пропонує, надає і показує наступні матеріали та/або Монтессорі-іграшки для опанування концепцій і навичок. Педагог вчить дітей, але не виступає у якості «костиля» увесь час, відходячи у бік, коли дитина вже самостійно працює над автоматизацією нового для неї поняття, явища, концепції, щоб поспостерігати за нею, визначити слабкі і сильні сторони, продумати і потім дати їй інші матеріали, які допоможуть навчитися, не забираючи при цьому в дитини право на самостійність. Коли у звичайному садочку та школі дитині дається 15-35 хвилин на прослуховування, запам’ятовування, практику певної теми, а потім її «вириває» з концентрації дзвоник або голос вчителя «а тепер робимо інше….»,

дитині у Монтессорі класі дається на роботу з тим чи іншим матеріалом рівно стільки часу, скільки існує концентрація на об'єкті роботи та скільки потрібно для опанування поняття (день, тиждень, місяць тощо). І тут також потрібно зробити застереження: педагог направляє, за потреби допомагає, розробляє додаткові авторські матеріали для полегшення і збільшення ефективності навчання і опанування дітьми нового. Тому не слід перебільшено розуміти постулат Монтессорі «скільки потрібно часу», адже педагог зробить все можливе, щоб, врахувавши психо-фізіологічні характеристики дитини та будучи обізнаним у нейропсихології, зробити процес засвоєння комфортним, цікавим і успішним у прийнятні, адекватні часові межі.

Оскільки кожному віку дітей притаманні особливості розвитку мозку, це органічно використовується для розробки навчально-ігрового середовища групи/класу Монтессорі, принципів, часу і форми подання навчального матеріалу дітям.

Пересічній людині з боку часто здається, що Монтессорі-клас – це вулик, де діти переміщуються на власний розсуд, хаотично, здебільшого немає загально організованих педагогом «діяльності для всіх», діти обирають матеріали самі, маніпулюють ними, можуть підійти і спостерігати, як щось роблять інші, допомагати їм, вчитель періодично щось комусь показує, розповідає, потім відходить і спостерігає, у переважній більшості часу не втручаючись у процес самонавчання конкретних дітей. Ті, хто не знає технології, не бачать структури і послідовності, не простежують загальні тенденції та особливості. Насправді все у класі Монтессорі, так само як і у вулику, чітко структуроване і має свою глибинну мету. Як кожна бджілка виконує чітко поставлені цілі та має свій алгоритм, навчання за методом Монтессорі також має свій алгоритм і послідовність. Так, у класі від 3 до 6 років ви знайдете матеріали на множення і ділення, але це не означає, що з такими красивими і привабливими «іграшками» граються діти 3х років. Є ціла технологія, як і коли дитина буде готовою «познайомитися» з цими Монтессорі-матеріалами. І відбудеться це скоріше у віці 6+ років після того, як

дошкільник пройшов складний і довгий шлях від рахування предметів до опанування таких складних алгебраїчних дій.

Хибно вважається, що Монтессорі добре у дошкільному віці, але не підходить для школи. Однак, наш досвід підтверджує - педагогічна технологія Монтессорі може ефективно використовуватися у школі, навіть якщо остання працює у рамках традиційної системи, адже це спосіб інтеграції навчальних дисциплін, інший засіб подання інформації дітям, коли учень є суб'єктом навчання, а не пасивним отримувачем інформації; вчитель – суб'єктивним організатором пізнавальної діяльності учнів, а не об'єктом системи (інформатором), тут він стає відповідальним за процес навчання та його результати, перестаючи бути головною ланкою навчального процесу, надає перевагу груповим формам роботи, завдяки чому школярі оволодівають різними соціальними ролями, вчаться вести дискусії, критикувати й адекватно сприймати критику, що, в результаті, сприяє успішній соціалізації дітей.

Автор стверджує, педагогічні техніки Монтессорі, навіть використовуючись частково, значно підвищують якість освіти дітей. Це відбувається тому, що уроки-презентації для дітей шкільного віку побудовані іншим чином: дітям не даються готові відповіді, вони повинні самостійно знайти їх, зрозуміти, здогадатися. Так, у школах робиться величезна кількість експериментів, надаються завдання на спостереження за явищами природи, побудову гіпотез та пошук варіантів рішення, дітей постійно заохочують мислити і говорити, записувати спостереження і вигадувати власні експерименти/досліди.

Не останню роль в цьому відіграють і можуть ефективно використовуватися всесвітньо відомі легендарні 5 Великих Уроків Монтессорі. Це серія з п'яти розповідей педагога, яка чинить великий, широкомасштабний вплив і враження на такі цікаві дітям і важливі для кожного «великі питання» щодо всесвіту, планети Земля, житті на Землі. Ці Історії є «серцем» інтегрованого курсу навчання у початкових школах Монтессорі.

Учні початкових класів у критичний період свого зростання починають цікавитися і хочуть дістатися суті понять щодо таких значущих речей, як: Звідки виник всесвіт? Як виникли люди? Чому вони живуть на планеті Земля? І дослідження цих питань, пошук відповідей на них молодшими школярами здатні побудувати міцний фундамент їх інтелектуального, духовного і фізичного розвитку. Великі Уроки Монтессорі простягаються на більш ніж 15 мільйонів років, зачіпаючи виникнення і розвиток всесвіту, Землі, життя, винаходів людства, зокрема виникнення мови і математики. Так, 1 Великий Урок Монтессорі – «Як виник всесвіт і планета Земля» - знайомить дітей з утворенням всесвіту, зірок, сонячної системи з фокусом на ранньому розвитку Землі. 2 Великий Урок Монтессорі – «Як життя прийшло на Землю» - знайомить дітей з ранніми формами життя на Землі та розповідає, як вони адаптувалися до зміни умов на планеті. 3 Великий Урок Монтессорі – «Як виникла людина» - розповідає, як з'явилася людина на Землі, звертаючи увагу на те, що планета ретельно «готувалася» до появи людини, адже для цього було створено усі умови – від повітря до їжі. 4 Великий Урок Монтессорі – «Як виникла писемність» - розповідає, як людство винайшло писемність. 5 Великий Урок Монтессорі – «Як з'явилися числа» - розповідає, як людство винайшло числа і математику.

Оскільки молодші школярі сильно зацікавлені дізнаватися про навколишнє, за допомогою 5 Великих Уроків Монтессорі вони дізнаються про світ, місце в ньому людини, природи. Занурення після цих Історій у різні навчальні дисципліни дозволяє дітям знайти відповіді на багато питань, розпалює їх інтерес і захоплення тим, що їх оточує. Вони не вивчають теми розрізнено, не розуміючи, наприклад, навіщо їм вивчати ґрунти. Вони дізнаються про літосферу, тваринний і рослинний світ різних куточків планети, що дає їм глибоке розуміння також і супутніх процесів: яка земля, клімат, погода, така і природа, рослинний і тваринний світ, таке й житло людей цього регіону, їх кухня і уявлення про світ, господарська діяльність, міжнародна торгівля тощо. Знання, які учні Монтессорі класів інтегровано отримують після

слухання 5 Великих Уроків Монтессорі схожі на природні процеси, що відбуваються у перлині. Ось піщинка попала у мушлю, нервові закінчення молюска одразу реагують на «сторонній об'єкт», в результати виділяють речовину, відому як перламутр. Так з'являється спочатку крихітне перлинне зернятко, що через декілька років перетворюється на повноцінну перлину. Ось 5 Великий Уроків Монтессорі, які надихають на пізнання природи світу, ось у відповідь занурення у різні дисципліни, що задовольняють пізнавальний інтерес і народжують більше питань, більшу жагу до пізнання і розуміння світу. Разом із заохоченням учнів вивчати минуле, Великі Історії породжують питання і щодо майбутнього: Для чого люди живуть? У чому сучасні люди завдячують минулим поколінням? Що вони можуть зробити для тих, хто буде жити після них? Так, у розумах і серцях дітей сіються зерна соціальної і моральної відповідальності, почуття сенсу, бажання зробити власний вагомий внесок у теперішнє і майбутнє.

5 Великих Уроків можуть розповідатися на початку навчального року у будь-якій початковій школі, зокрема НУШ, незалежно від генеральної педагогічного технології навчання, адже головною їх метою є заохотити інтерес до навчання і вивчення світу, сформувати цілісне уявлення про процеси, створити взаємозв'язок всесвіту-природи-людини-винаходів людської цивілізації. Вони розповідаються з року в рік з 1 по 4 клас, але кожного разу діти слухають їх на вищому рівні сприйняття, адже за минулий період вони багато чого нового для себе дізналися і вже сприймають інформацію більш обізнано і змістовно.

Після 1 Великого уроку Монтессорі «Як виник всесвіт і планета Земля» діти можуть знайомитися з поняттями живої/неживої матерії, речовини, вивчати взаємозв'язок Сонця і Землі, будувати модель сонячної системи, вивчати вік всесвіту і Землі, говорити про міфи про створення всесвіту, робити експерименти на випаровування, конденсацію, гравітацію, вивчати три стани речовин на прикладі води, робити дослід «вулкан». Після 2 Великого Уроку

«Як життя прийшло на Землю» вивчається концепція часу, хронологія життя на планеті, діти знайомляться з «годинником ер», більш детально вивчають Землю: літосферу, суперконтиненти, гідросферу, живий світ (рослини і тварини, звідти – кисень та вуглекислий газ). Занурюючись у хронологію життя на Землі, яка представлена на спеціальних стрічках часу, що є у кожному класі початкової школи Монтессорі і можуть бути виготовлені самостійно у будь-якому іншому класі, діти вивчають бактерії, скам'янілості, трилобітів, риб, комах, амфібій, динозаврів, птахів, ссавців, детально концентруючись на морських мешканцях, тому що саме вони представляють більшість живого світу планети. Після 3 Уроку Монтессорі «Як виникла людина» можна вивчати хронологію життя людей на планеті, загальнолюдські потреби, що може знайти своє відображення у вивчанні мистецтва, виконанні творчих ручних робіт, зануренні у країни і континенти (вивчення культурної географії світу). Це, в свою чергу, дозволяє вивчати історію виникнення і удосконалення інструментів людської праці, приготування і збереження їжі, питання основ здоров'я та фізичної культури. Після 4 Великого Уроку «Як виникла писемність» можна практикуватися у каліграфії та креативному письмі, вивчати алфавіти різних країн світу, систем письма, знайомитися з друкованими виданнями і культурами народів. Доповнює картину вивчення після 5 Уроку «Як з'явилися числа» історії математики, виникнення нуля, винайдення календарю та вивчення часу і годинника з іншого ракурсу.

Застосування методу Монтессорі у початковій школі НУШ може бути ефективно реалізовано, оскільки він повністю співзвучний до того, що називають адаптивною освітньою системою, й здатен допомогти кожній дитині досягти оптимального рівня інтелектуального розвитку відповідно до природних завдатків та здібностей. Гнучкість, поліструктурність, відкритість педагогічної системи Монтессорі, створюючи умови для самореалізації учня, виводить його на більш високий потенційно можливий рівень розвитку через використання системного, синергетичного та діалогічного підходів.

Література:

1. Навчальні матеріали Міжнародного курсу підготовки Монтессорі-педагогів для навчання дітей початкових класів Канадського Центру по підготовці Монтессорі-педагогів NAMC.

Відомості про автора: Щербина Вікторія Миколаївна, доцент, Інститут післядипломної освіти Київського університету ім. Б.Грінченка, дипломований Монтессорі-педагог по навчанню дітей початкових класів, сертифікований асистент дитинства для дітей 0-3 років AMI, керівник закладу дошкільної і початкової освіти «Школа Монтессорі Нової Епохи» (Київ), v.shcherbyna@kubg.edu.ua, (097)470-67-16.